

ถิ่น ทางเก่า ดั้งเดิม

จัน พิชยสิทธิ์

Art and Books
Creation License
© 2019-2020

รู้ทัน จากธรรมชาติ ให้ดีขึ้น

จักร พิชัยตรทัต

Art and Craft
Creation Academy
สถาบันสร้างสรรค์ศิลป์

สีจากสวนป่าห้วยชัน

จักร พิชัยศรทัต

พิมพ์ครั้งที่ 1: เมษายน 2565 (e-book)

พิมพ์ครั้งที่ 2: พฤศจิกายน 2565

พิมพ์ครั้งที่ 3: พฤศจิกายน 2565

พิมพ์ครั้งที่ 4: กุมภาพันธ์ 2566

พิมพ์ครั้งที่ 5: กรกฎาคม 2566

ราคา 780 บาท

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย จักร พิชัยศรทัต

เลขที่ 149 ซอยลาดพร้าว 115 หมู่บ้านสวนดินเวิศ

ถนนลาดพร้าว แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทรศัพท์ 081-824-9093

E-mail: jak6036@gmail.com

Facebook : Art and Craft Creation Academy

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดย จักร พิชัยศรทัต ห้ามนำส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ไปลอกเลียนแบบ ทำสำเนา ถ่ายเอกสาร หรือนำไปเผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต และเครือข่ายต่าง ๆ ไม่ว่าในรูปแบบใด ๆ นอกจากเพื่อการประชาสัมพันธ์ หรือได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของสิทธิ์เท่านั้น

ภาพปก และภาพปกด้านใน:
สวนสาธารณะและสวนพฤกษชาติ ศรีนครเขื่อนขันธ์
ต.บางกะเจ้า อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ

คำนำ

การได้อยู่กับธรรมชาติ ต้นไม้สีเขียว ๆ ตอนเช้าแสงแดดอ่อน ๆ มีหยดน้ำค้างบนใบไม้ อากาศบริสุทธิ์เคล้าเสียงนกร้อง ทำให้สดชื่นใจได้เต็มปอด เหมือนได้ไปอยู่ในอีกโลกหนึ่งที่เงียบสงบ ไม่วุ่นวาย การได้ใช้ชีวิตแบบนี้แหละเป็นสิ่งที่หลาย ๆ คนแสวงหา

การทำกิจกรรมที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ ก็เป็นกิจกรรมยามว่างอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ผ่อนคลายจากงานประจำ แล้วหวนกลับสู่ธรรมชาติอีกครั้ง สำหรับบางคน งานฝีมือจากธรรมชาติยังเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ ทั้งทำเป็นงานประจำ หรือเป็นอาชีพเสริม

ธรรมชาติมีความมหัศจรรย์ และมีความหลากหลาย มนุษย์เราได้คิดค้นวิธีใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมาเป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่การใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติมาทำกระดาษ เสื้อผ้า เครื่องใช้ต่าง ๆ เอาวัตถุดิบจากธรรมชาติมาทำสี ใช้วาดภาพตามผนังถ้ำของมนุษย์โบราณ ในงานจิตรกรรมโบราณ หรือใช้ย้อมผ้า ในเวลาไม่กี่ร้อยปีมานี้ ก็มีการคิดค้นการสร้างภาพบนกระดาษโดยใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ รวมถึงการใช้สารสกัดจากธรรมชาติหรือสารเคมีบางอย่างที่หาได้ง่าย ๆ เพื่อสร้างงานฝีมือ หรืองานศิลปะ

เมื่อโลกเจริญมากขึ้น มีการใช้วัสดุที่ทำจากธรรมชาติน้อยลง อาจเป็นเพราะการใช้วัสดุสังเคราะห์มีความสะดวกสบาย หาได้ง่าย มี

ความคงทนกว่าวัตถุจากธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกันการได้มาซึ่ง
วัตถุดิบ การผลิต การใช้ และขยะจากวัสดุเหล่านี้ ส่วนใหญ่ก็มีการ
ทำลายธรรมชาติด้วย ทั้งทางตรง และทางอ้อม

จากปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม และมีการรณรงค์ในเรื่องการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อม มนุษย์เราก็เริ่มหันกลับมาหาธรรมชาติมากขึ้น

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ เป็นเรื่องของสีจากธรรมชาติ และกิจกรรมที่
เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติ กิจกรรมบางอย่างในหนังสือเล่มนี้อาจมีการ
ใช้สารเคมีด้วย แต่ก็ยังเป็นสารเคมีที่หาง่าย มีความเป็นพิษต่ำ บาง
กิจกรรมก็เป็นการแนะนำวิธีการที่มีการใช้กันในอดีตเมื่อหลายร้อยปี
ที่ผ่านมา ที่แม้ว่าในปัจจุบันมีวิธีที่ดีกว่า มีคุณภาพมากกว่า ใช้เวลา
สั้นกว่า แต่วิธีการเหล่านั้นก็มีเสน่ห์ในตัวของมันเอง และสามารถ
นำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างงานฝีมือ หรืองานศิลปะได้

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือลำดับที่ 3 ของสถาบันฯ ที่เกี่ยวข้องกับ
สี สัน ธรรมชาติ และงานฝีมือ ผมมั่นใจว่าหนังสือเล่มนี้จะให้
ความรู้ และสร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่านในเรื่องของธรรมชาติ และ
กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ตามที่ผู้อ่านได้มุ่งหวังไว้ ได้เป็น
อย่างดี

จักร พิชัยตรทัต

 Art and Craft Creation Academy

สารบัญ

สีส้นจากสว่นป่าหลังบ้าน 9

○ สีจากใบสัก.....	11
○ สีจากเปลือกต้น และใบยูคาลิปตัส	18
○ สีจากเมล็ดคำแสด	25
○ สีจากยางกล้วย (Banana Sud)	30
○ สีจากใบขี้เหล็ก	38
○ สีจากฝักคูณ	44
○ สีจากเปลือกต้นขงโค	49
○ สีจากผลขำมะเลียง	52
○ สีจากเปลือกต้นประดู่	60
○ สีจากใบและเปลือกต้นมะขาม	62
○ สีจากใบสะเดา	70

งานศิลป้องรรรมชาติ 75

○ ภาพศิลป์ลายหินอ่อน (Marbling Art)	77
○ กระดาษปาดกาฬสี (Paste Paper)	100
○ Gytaku: ศิลปะการพิมพ์ภาพปลา.....	116
○ Rice Paper: กระดาษเขียน Calligraphy	122

○ กระดาษทำมือ	130
○ การถนอมพรรณไม้ด้วยการทำให้แห้ง	138
○ Herbarium: การถนอมดอกไม้ในขวดน้ำมัน	150
○ สีนํ้าธรรมชาติทำมือแบบก้อน	155
○ ทำใบไม้ใบบาง (Skeletonizing)	166
○ Anthotype: ใช้สีสกัดจากธรรมชาติมาสร้างภาพด้วยแสง....	170
○ Chlorophyll Printing: การสร้างภาพจากคลอโรฟิลล์ด้วย แสงแดด	184
○ เชือกเส้นใยธรรมชาติ (Natural Yarn)	196

ตัวช่วยให้ติดสีย้อมธรรมชาติ 211

○ แทนนิน - สารสำคัญในการย้อมสีธรรมชาติ.....	213
○ นมถั่วเหลือง - สารช่วยปรับสภาพผ้าเส้นใยเซลลูโลส	220

ภาคผนวก 223

○ สารให้สีที่มีอยู่ในธรรมชาติ	225
○ App สำหรับตรวจสอบพันธุ์ไม้	232

คำตาม 237

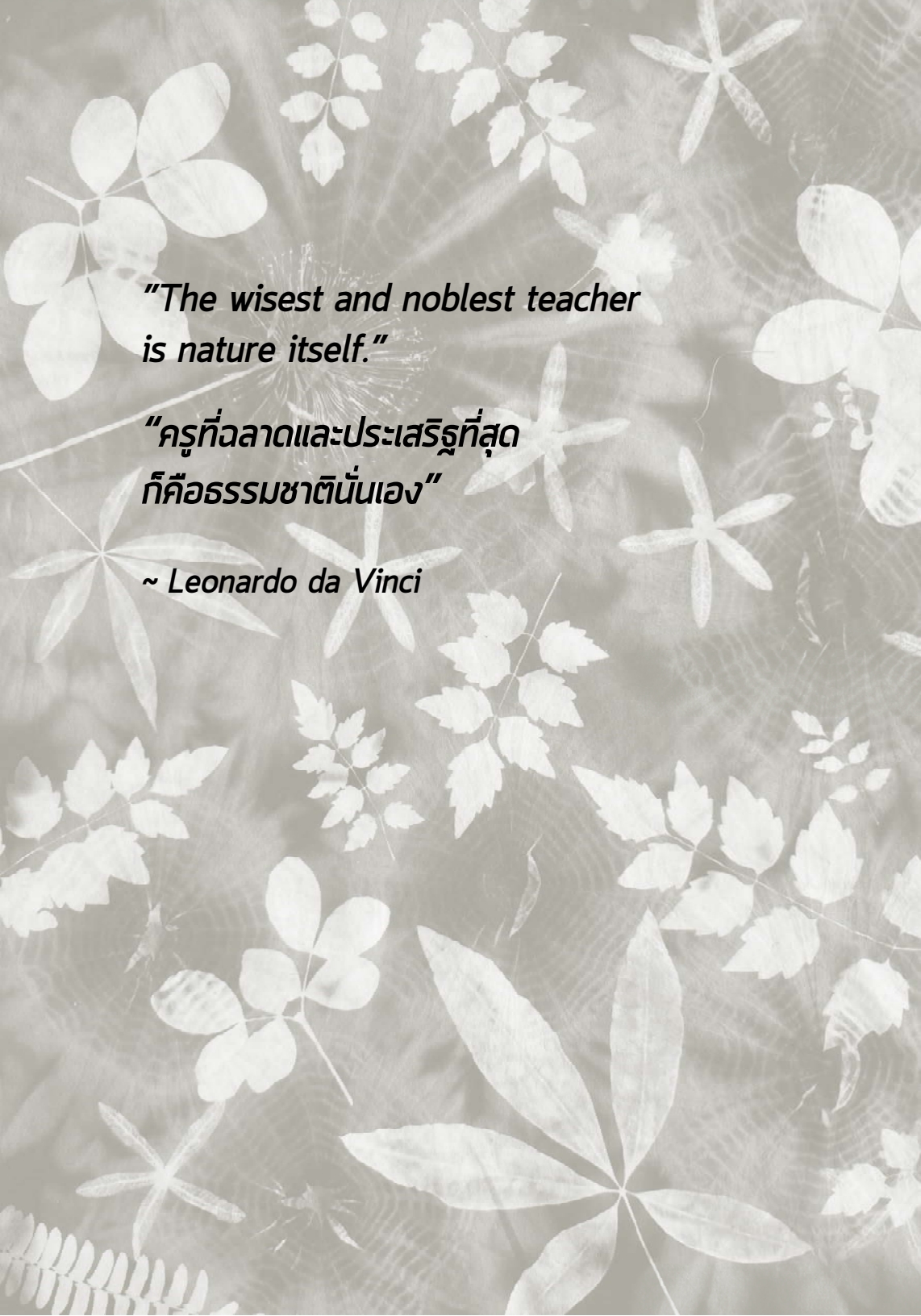
*"I can breathe where there is green.
Green grows hope.
It keeps my heart beating
and helps me remember who I am."*

*"ในที่ที่มีสีเขียวทำให้ฉันหายใจได้
สีเขียวทำให้มีความหวัง
มันทำให้หัวใจของฉันยังเต้นอยู่
และช่วยให้ฉันจำได้ว่าฉันเป็นใคร"*

*- Courtney M. Privett,
Faelost (The Bacra Chronicles Book 2)*

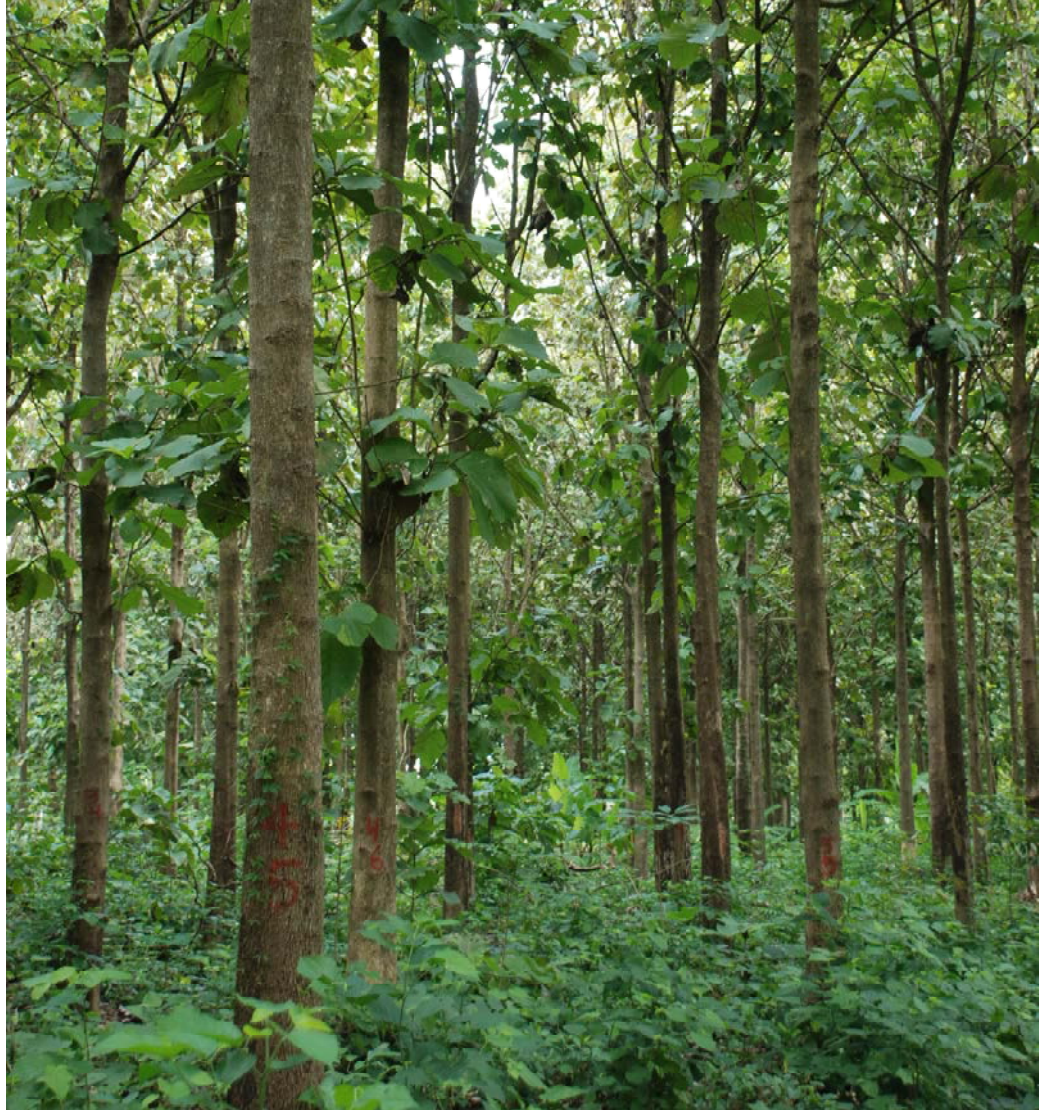
ສິ້ນ
ທະນາ
ພິຈັກ

*"The wisest and noblest teacher
is nature itself."*

*"ครูที่ฉลาดและประเสริฐที่สุด
ก็คือธรรมชาตินั่นเอง"*

~ Leonardo da Vinci

Teak Plantation - CC BY 3.0 by Juan Ortega

สีจากใบสัก

สัก (Teak) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tectona grandis* L.f. เป็นไม้ยืนต้น
ขนาดใหญ่ผลัดใบในฤดูร้อน เปลือกลำต้นสีเทา เรียบ หรือแตกเป็น

ร่องต้นตามความยาวลำต้น โคนเป็นพูปองดำ ๆ เรือนยอดเป็นพุ่ม
ทรงกลมค่อนข้างทึบ

ใบเป็นใบเดี่ยวขนาดใหญ่มาก ใบอ่อนมีขน ออกตรงข้ามกันเป็นคู่
ปลายใบแหลมโคนมน ยาว 25-30 เซนติเมตร กว้างเกือบเท่ายาว
ผิวใบขนสากคายสีเขียวเข้ม ขยี้ใบสดจะมีสีแดง สลัดใบทิ้งเมื่อถึงฤดู
หนาว ดอกมีขนาดเล็ก สีขาวนวลออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ออกดอก
และเป็นผลเดือน มิถุนายน-ตุลาคม

Teak tree with leaves CC-BY-SA 3.0 by Salim_Khandoker

สักเป็นพรรณไม้พบในป่าเบญจพรรณทางภาคเหนือของประเทศ
ไทย พม่า ลาว อินเดีย และมีการกระจายเป็นหย่อม ๆ ทางภาค

กลาง และตะวันตกที่มีความสูงตั้งแต่ระดับน้ำทะเลปานกลางถึง 900 เมตร

ใบสัคนาฆ่าตัมกับน้ำ กินเป็นยาลดระดับน้ำตาลในเลือด เนื้อไม้และใบมีรสเผ็ดเล็กน้อย ใช้เป็นยาขับลม ยาบำรุงโลหิต แก้อาการอ่อนเพลีย เปลือกไม้มีสรรพคุณแก้ปวดศีรษะ เมล็ดใช้รักษาโรคตา

การสกัดสีย้อมจากใบสัคนา

ใช้ใบสัคนาที่ไม่อ่อนหรือแก่จนเกินไป ฉีกหรือหั่นให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่ลงในหม้อต้ม แล้วใส่น้ำพอท่วม ต้มเพื่อสกัดสีย้อมประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วกรองเอาใบออก เอาแต่น้ำมาใช้

Teak leaves CC BY-SA 4.0 by Artsajith

การย้อมผ้า

ใส่เกลือ 20 กรัม ต่อน้ำ 1 ลิตร ในน้ำย้อมเพื่อให้สีติดผ้าฝ้ายได้ดีขึ้น
ใช้การย้อมร้อนที่อุณหภูมิประมาณ 80 องศาเซลเซียส เป็นเวลา
ประมาณ 1 ชั่วโมง

ไม้สักเก่า หรือไม้สักที่มีอายุมากกว่า 10 ปีขึ้นไป มีสาร o-cresyl methyl ether อยู่มาก สารตัวนี้มีรสชาติดขมทำให้ปวดและมอดไม่
กัดกินเนื้อไม้

ใช้ใบสักย้อมผ้าฝ้ายให้สีน้ำตาลอ่อน

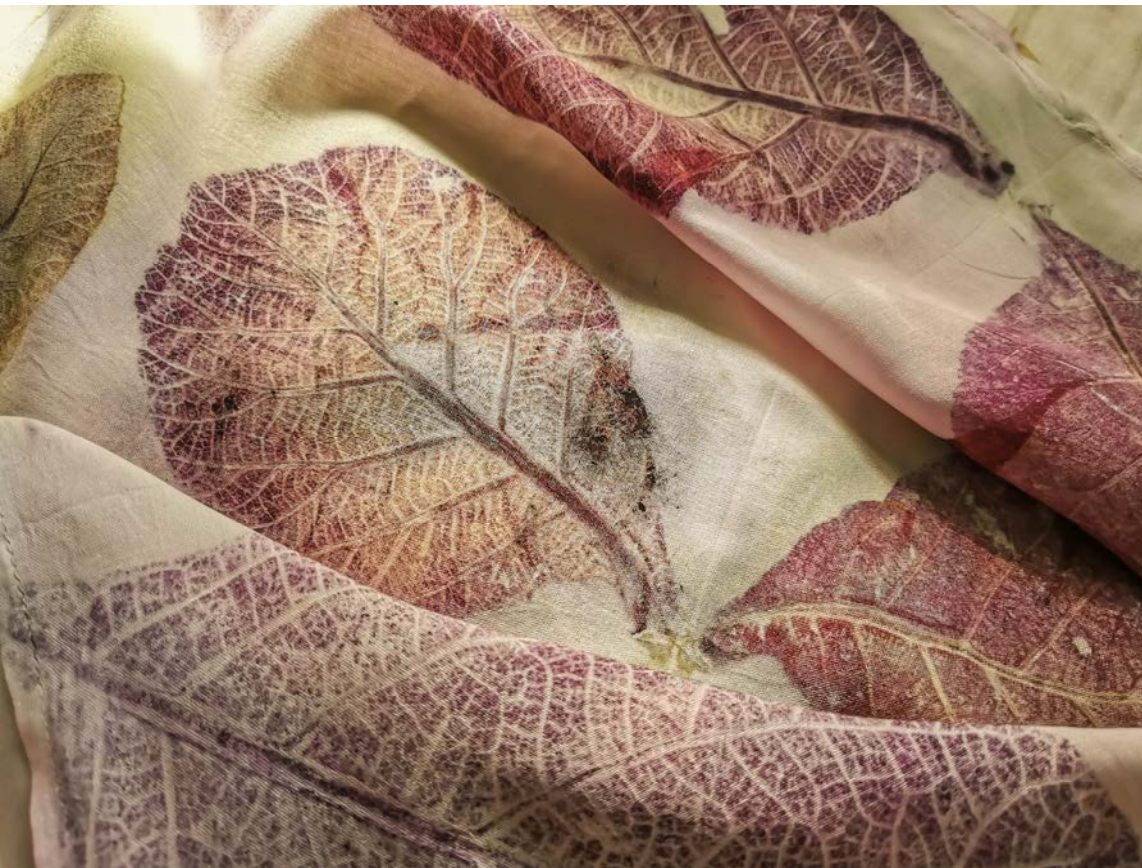
ใบสักให้สีย้อมสีน้ำตาลอ่อนหรือสีน้ำตาลแดง

ใช้น้ำสารส้มเป็นตัวมอร์แดนต์ก่อนการย้อม หรือระหว่างการย้อม
ให้สีน้ำตาลอ่อน

ใช้น้ำมะขามเปียก เกลือแกง สนิมเหล็กเป็นตัวมอร์แดนต์หลังการ
ย้อมให้สีน้ำตาลอ่อน

ใช้น้ำจุนสีเป็นตัวมอร์แดนต์หลังการย้อมให้สีเขียวอมน้ำตาล หรือสี
เขียวขี้ม้า

ใบสักสร้างลวดลายบนผ้าฝ้ายด้วยวิธี eco-printing ได้ลวดลายสีม่วงแดง

ย้อมผ้าด้วยใบสัก ๑ เป็นสีชมพู #ย้อมสีธรรมชาติ #
ย้อมใบไม้

<https://www.youtube.com/watch?v=EWGK56CogB>

[๔](#)

การมัดย้อมด้วยใบสัก ๑ โครงการยกระดับ OTOP
ใน 10 จังหวัดเป้าหมาย

<https://www.youtube.com/watch?v=9qzRLwCdW>

[D4](#)

สูตรเปลี่ยนโลก การย้อมผ้าจากใบสัก

<https://www.facebook.com/watch/?v=6965252840>

[47540](#)

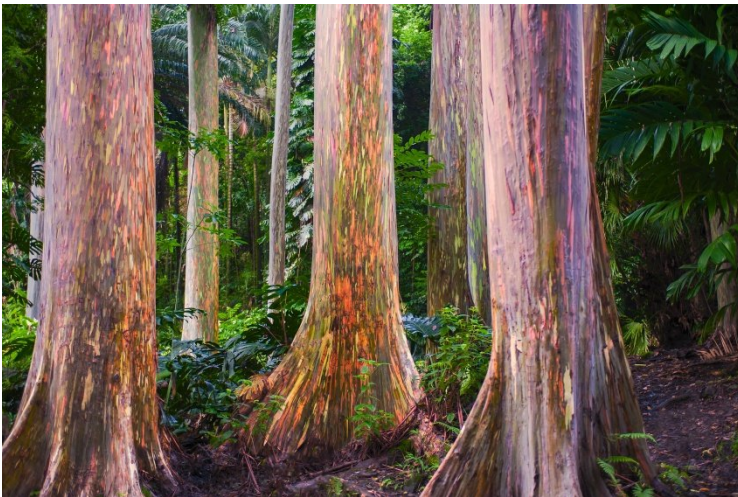

แหล่งข้อมูล

1. สัก สีธรรมชาติ กระบวนการและมาตรฐานการย้อม เล่ม 1 หน้า 110-111, สิงหาคม 2559, กลุ่มอนุรักษ์พันธุกรรมหอมใหม่และวัสดุย้อมสี
สำนักอนุรักษ์และตรวจสอบมาตรฐานหอมใหม่ กรมหอมใหม่
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, www.qsds.go.th

สีจากเปลือกต้น และใบยูคาลิปตัส

ยูคาลิปตัส (Eucalyptus) พันธุ์ที่นำปลูกมากในไทยเพื่อทำกระดาษ ชื่อวิทยาศาสตร์ **Eucalyptus camaldulensis Dehnh (River Red Gum)** มีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่ในทวีปออสเตรเลีย มีความทนทานสูง ขึ้นได้ทุกสภาพ จัดเป็นไม้ยืนต้น ลำต้นตั้งตรง มีความสูงประมาณ 10-25 เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มหนา ทึบค่อนข้างกลม แตกกิ่งก้านมาก

เปลือกต้นบางเรียบเป็นมัน และลอกออกง่าย มีสีน้ำตาลอ่อนปนขาว หรือมีสีเทาสลับสีขาว มีสีน้ำตาลแดงเป็นบางแห่ง เปลือกนอกจะแตกร่อนเป็นแผ่น ๆ และหลุดออกจากผิวของลำต้น เมื่อแห้งจะลอกได้ง่าย กิ่งก้านเล็กเป็นเหลี่ยม มีจุดตากลม

ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับเป็นคู่ ใบห้อยลง ลักษณะของใบเป็นรูปหอก ปลายใบแหลม ใบมีขนาดกว้างประมาณ 2-7 เซนติเมตร ยาวประมาณ 12-30 เซนติเมตร แผ่นใบหนาเป็นสีเขียวอมสีน้ำตาลเงิน มีผงคล้ายแป้งปกคลุม เส้นใบมองเห็นได้ชัดเจน ก้านใบสั้น ยาวประมาณ 2 เซนติเมตร

การสกัดน้ำย้อม

ใบและเปลือกของต้นยูคาลิปตัส สามารถใช้เป็นสีย้อมผ้า และมีแทนนินสูงจึงใช้เป็นตัวมอร์แดนต์ที่ช่วยให้สีย้อมติดผ้าได้ดีขึ้นด้วย โดยผสมไปพร้อมกับน้ำย้อมในตอนย้อม นอกจากนี้ใบยังนำมาใช้ในการสร้างลวดลายบนผ้าหรือกระดาษด้วยวิธี eco-printing ได้ ให้สีเขียวอมเหลือง

การสกัดยูคาลิปตัสที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส แล้วเอาใบยูคาออกทันทีจะได้สีย้อมเข้มที่สุด ปริมาณเกลือในน้ำย้อมที่เหมาะสมคือ 30-50 กรัมต่อน้ำ 1 ลิตร

การย้อม

ให้มอร์แดนต์ผ้าก่อนด้วยน้ำสารส้ม ที่อุณหภูมิปกติเป็นเวลา 10-15 นาที และใช้ในปริมาณ 1% WOF

การย้อมผ้าไหม ให้ย้อมที่อุณหภูมิ 90 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 40 นาที ค่า pH เป็น 4 ได้สีเหลืองถึงน้ำตาล เมื่อใช้น้ำสนิมเหล็กเป็นตัวมอร์แดนต์จะได้สีเทาถึงน้ำตาลเข้ม

การย้อมผ้าฝ้าย ให้ย้อมที่อุณหภูมิ 60 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 40 นาที จะได้สีเหลืองถึงส้ม เมื่อใช้เหล็กเป็นตัวมอร์แดนต์ จะได้สีเทาอ่อนถึงเทา

หลังการย้อมหากใช้น้ำมะขามเปียกเป็นตัวมอร์แดนต์จะช่วยให้สีติด
ดีขึ้นทนต่อการซักและแสงแดด

นอกจากพันธุ์ที่ใช้ทำกระดาดแล้ว ยังมียูคาลิปตัสที่ปลูกเพื่อใช้ทำยา
และสกัดเป็นน้ำมันหอมระเหย เป็นสายพันธุ์ **Eucalyptus**
globulus Labill (Blue Gum) และมีปลูกเป็นไม้ประดับด้วย

ตัวอย่างยูคาลิปตัสที่ปลูกเป็นไม้ประดับ ได้แก่

1. Eucalyptus Cinerea (Silver Dollar)
2. Eucalyptus Kruseana
3. Eucalyptus Polyanthemos
4. Eucalyptus Albida

ประโยชน์ของยูคาลิปตัส

1. เนื้อไม้ยูคาลิปตัสสามารถนำมาใช้ทำกระดาษ ใช้เป็นวัสดุก่อสร้าง ทำเสาเข็ม สร้างบ้าน ทำเครื่องเรือน เฟอร์นิเจอร์ เครื่องใช้สอยต่าง ๆ ทำรั้ว ทำเสา คอกเลี้ยงสัตว์ นั่งร้านในการก่อสร้าง
2. เนื้อไม้ให้สารพิกเซลลูโลส ซึ่งนำไปใช้ทำเส้นใยเรยอน และทำผ้าแทนเส้นใยฝ้าย และปุยนุ่มได้อีกด้วย มีคุณสมบัติเด่น คือ มีความฟู และความทึบแสง ไฟเบอร์มีความแข็งแรงเหมาะต่อการใช้ทำกระดาษพิมพ์เขียวประเภทต่าง ๆ
3. เปลือกไม้นำมาบดให้ละเอียดผสมกับขี้เลื่อยและกาก ใช้ทำเป็นรูป และผสมกำมะถัน ใช้ทำเป็นยากันยุงได้ดี
4. นำมาใช้เผาถ่าน โดยฟืนจากไม้ยูคาลิปตัสจะให้พลังงานความร้อนสูงถึง 4,800 แคลอรีต่อกรัม ส่วนถ่านไม้ยูคาลิปตัสจะให้พลังงานความร้อน 7,400 แคลอรีต่อกรัม ซึ่งมีความใกล้เคียงกับไม้โกงกางซึ่งเป็นถ่านไม้ชั้นดีที่สุด
5. ใช้ทำเป็นยาไล่ยุง ฆ่ายุง และแมลง ด้วยการใส่ใบสดประมาณ 1 กำมือ นำมาขยี้ กลิ่นของน้ำมันจะออกมา ซึ่งจะช่วยให้ไล่ยุงและแมลงได้
6. ใบนำมาสกัดเป็นน้ำมันหอมระเหย ไอรระเหยใช้แก้หวัด